

Vladimir Posavec

Rim

druga sezona tv serije

HBO in association with the BBC, 2007.

U jednom od prošlih brojeva *Latina et Graeca* osvrnuo sam se ukratko na seriju *Rim*, izrazivši zadovoljstvo viđenim i najavivši visoka očekivanja od nastavka serijala. Drago mi je da odmah na početku mogu reći da nastavak nije razočarao. Čak štoviše, nije pretjerano kazati da je u nekim elementima znatno nadmašio prvu sezonu. Razloge tome velikim dijelom treba vidjeti u mnogo većem budžetu koji je, za razliku od umjerenog za prvu sezonu, omogućio da nastavak postane pravi spektakl za oči, usporediv s, da se malo našalimo, gladijatorskim borbama carskog doba.

Drugu sezonu čini deset epizoda: «Pasha», «Sin Hada», «Ovo su riječi Marka Tulija Cicerona», «Kornjača i zec», «Junaci Republike», «Filipi», «Posmrtna maska», «Nužna obmana», «Niti jedan bog ne može zaustaviti gladna čovjeka» te «O tvom ocu». Izdana je u DVD kutiji s pet DVD-a, od kojih svaki sadrži po dvije epizode, te posebne dodatke o tome kako je snimana serija i kako se živjelo u antičkom Rimu.

Svaku je epizodu režirao drugi redatelj, što je također pridonijelo svojevrsnoj lepršavosti i razigranosti. U drugoj se sezoni priča nastavlja na istom mjestu gdje je radnja prve sezone prekinuta, umorstvom Julija Cezara, a glavni junaci i dalje su Lucije Voren i Tit Pulon, dvojica malih običnih ljudi, čija se imena doista uzgred spominju u Cezarovim Komentarima Galskom ratu, i oko kojih su scenaristi oblikovali fiktivne likove. Voren i Pulon tek su marginalne figure u važnim povijesnim zbivanjima, ali autori serijala neprekidno ih uključuju u presudne događaje, dok su pak glavne povijesne osobe i zbivanja ključna za transformaciju Republike u Carstvo smješteni u drugi plan. Iako serija u osnovnim crtama točno slijedi tijek povijesnih zbivanja, a u filmskoj industriji dosad nezabilježenu pozornost posvećuje autentičnosti i najsitnijih detalja, poput odjeće i obuće, običaja ili pak vjerskih obreda vremena sve do građevnih

materijala, rekonstrukcije objekata i izgleda građevina ili prostora, ona ipak obiluje i mnoštvom spornih detalja koje prosječno obrazovani gledatelj neće ni zamijetiti, niti bi mu mogli, ili bolje rečeno trebali, biti poznati. Povjesničaru po struci oni ne mogu tek tako promaknuti. Ipak, nepravедno bi bilo o takvom «odmaku od povijesti» suditi kao o pogreškama, propustima, neznanju ili nebrizi autora ove scenografski i budžetski raskošne serije. Radi se dakako o autorskoj slobodi jer to je djelo ipak namijenjeno tržištu i priča određenu priču smještenu u zadano vrijeme i prostor. Ne radi se, dakle, o dokumentarnom filmu čija bi zadaća bila do najsitnijih detalja vjerno rekonstruirati prošlost. U tom smislu «zamjerke» ili «propuste» tumačimo isključivo autorskom slobodom i potrebama televizijske dramaturgije. U slijedećim ćemo recima nastojati tek evidentirati dijelove, događaje, scene ili likove koje autori serije postavljaju drugačije u odnosu na stvarna povijesna zbivanja, ta na osobe i njihovu ulogu ili karakter. Neke od tih razlika zahtijevat će opširnija objašnjenja.

No, prije samog prelaska na temu nužno se ukratko osvrnuti na izvorni materijal. Na žalost, iako se radi o turbulentnom i izrazito dramatičnom razdoblju rimske povijesti, od zapisa suvremenika nije se sačuvalo gotovo ništa. Nije sačuvano povijesno djelo Azinija Poliona, nastavljača Salustijeve *Povijesti*, kao ni Livijeve knjige koje su opisivale razdoblje građanskih ratova. Sačuvani su, doduše, Ciceronovi govori i pisma, kao i Cezarovi *Komentari*, ali ta djela nužno nose pečat subjektivnosti. Zato smo prisiljeni oslanjati se na izvore iz «druge ruke», poput Apijana iz Aleksandrije, Plutarhove životopise i Dionovu *Rimsku povijest*, te na uvijek popularne Svetonijeve biografije Cezara i Augusta.¹ No Dion je povjesničar koji piše gotovo tri stoljeća nakon navedenih zbivanja, a djelo mu je sačuvano okrnjeno (očuvani tekst sadržava događaje tek od 67. pr. Krista). Plutarhovi pak sačuvani životopisi (Ciceron, Cezar, Antonije, Brut)² prvenstveno su literarna, a manje strogo povijesna djela, u kojima autor oslikava moralne karakteristike glavnih junaka. Za razliku od Plutarha, Svetonija su zanimale mnogo banalnije stvari iz carske svakodnevnice. Upravo stoga jedini kontinuirani prikaz povijesnih zbivanja za razdoblje propadanja Rimske Republike, njezinu krizu i transformaciju u monarhijski državni oblik donose Apijanovi *Rimski građanski ratovi* (zapravo dio mnogo opsežnijeg djela *Rimska povijest* u 24

1 Svetonije, *Dvanaest rimskih careva*, prev. S Hosu, Zagreb 1956.

2 Plutarh, *Usporedni životopisi*, prev. Z. Dukat et al., Zagreb 1988.

knjige; razdoblje građanskih ratova opisano je u knjigama XIII. do XVII. koje se tretiraju – i citiraju – kao posebna cjelina te se broje od I. do V. knjige). Kako su, dakle, Apijanovi *Rimski građanski ratovi* najdetaljniji sačuvani izvor upravo za razdoblje i zbivanja obrađena u seriji, na to ćemo se djelo morati češće pozivati.³ Osim navedenih sačuvano je i djelo bivšeg vojnika Gaja Veleja Paterkula,⁴ kratak prikaz svjetske povijesti, u stvari površna kompilacija sastavljena na brzinu u Tiberijevo doba (radi pohvale julijevsko-klaudijeve loze). Upravo stoga Paterkul nije uvijek pouzdan jer često preskače pojedine događaje ili ih smješta u kontekst koji odgovara njegovim ciljevima. No, njegova je *Rimska povijest* ipak važna jer se nadovezuje na kraj Apijanovih Građanskih ratova i čini poveznicu s prvim desetljećima principata.

Kad smo tako dali pregled izvora, osvrnimo se na karakterizaciju likova. Na prvome mjestu trebalo bi istaknuti ulogu Oktavijanove majke i Cezarove nećakinje Atije. Njezin je lik, što ga je, neka mi bude slobodno reći, maestralno odglumila Polly Walker, zbog potreba radnje doživio najveću transformaciju. Ona je kroz svih 22 epizode u obje sezone glavni spletkar i pokretač velikog dijela zapleta, fatalna žena koja među desetak rimskih patricijskih obitelji širi omrazu i pritom ljubi s Markom Antonijem nadajući se braku s tim slavim vojskovođom. U stvarnosti o Oktavijanovoj majci postoji vrlo malo spomena u sačuvanim izvorima. Prema Svetonijevim riječima «sam August ne piše ništa drugo nego da se rodio od stare i bogate viteške obitelji u kojoj je njegov otac prvi bio senator.»⁵ Svetonije Atiju spominje nešto dalje tek usputnom rečenicom da je bila kći Marka Atija Balba i Julije, sestre Gaja Cezara.⁶ Nikakvih naznaka o njezinim moralnim kvalitetama ne daje ni kad je opet uzgred spominje u svezi s Oktavijanovom odlukom da prihvati Cezarovu baštinu. Zbog toga «... mu se majka skanjivala, a očuh ga Marcije Filip, bivši konzul, živo od toga odvrćao.»⁷

3 Koristio sam se prijevodom Bogdana Stevanovića u izdanju Rimskih građanskih ratova iz 1967. Citate sam prilagodio hrvatskom tekstu, jer ovo nije znanstvena rasprava nego prikaz.

4 Gaj Velej Paterkul, *Rimska povijest*, prev. J. Miklič, Zagreb 2006.

5 Suet., *Aug.* 2.

6 Suet., *Aug.* 4.

7 Suet., *Aug.* 8.

I Tacit Atiju spominje tek usput, i to kao kreposnu Rimljanku.⁸ U Usporednim životopisima tu i tamo spominje ju i Plutarh, ali bez ikakvih komentara već isključivo kao Oktavijanovu majku,⁹ baš kao i Velej Paterkul.¹⁰

Među živopisnim likovima rimske povijesti koji defiliraju serijom najfascinantniji lik svakako je Marko Antonije u sjajnoj glumačkoj izvedbi Jamesa Purefoya. Antonije je prikazan kao oličenje snage, muževnost i odvažnosti. Daleko od toga da takvu sliku o njemu ne daju i antički pisci. Šarmantni vojničina neodoljiv ženama, voljen od svjetine i obožavan od vlastitih vojnika u seriji je prikazan sad kao nagao i nesnalažljiv politički naivac, sad kao pronicljiv i dalekovidan političar, ovisno o potrebama radnje, ljubavnik Oktavijanove majke s kojom ne dijeli samo postelju već i živi s njom. U stvarnosti se Antonije ženio dva puta, pa i s Oktavijanovom sestrom¹¹ iz političkih razloga, što autori serije nisu propustili prikazati, ali pouzdano nije imao nikakvih veza s Atijom. Pogotovo s njom nije živio ni dijelio postelju jer je ona, prema ranije navedenom Svetonijevu svjedočanstvu, nakon smrti supruga bila ponovno udata za Marcija Filipa, dok je Antonije živio u vlastitoj kući, tada u braku s Fulvijom s kojom je imao i djece.¹²

U povijesnom smislu najvažniji lik svakako je Oktavijan, kojega u drugoj sezoni serije tumače Max Pirkis kao mladića i Simon Woods u muževnoj dobi. Kao filmski lik prikazan je pokvarenim manipulatorom ljudima, hladnim i proračunatim spletkarom, dvoličnom osobom pokvarenom do srži. Usudio bih se kazati da je i Oktavijanov lik u filmu prikazan daleko od stvarnosti. No, radi se o suviše kompleksnoj osobi, koja je obilježila ne samo svoju epohu, a da bismo na ovako ograničenom prostoru mogli ulaziti u opsežnu analizu njegova karaktera.

⁸ Tacit., *Razgovor o govornicima*, prev. J. Miklić, Zagreb 2007., 28, 4, 5.

⁹ Plut., *Cic.* 42. «Otac mu je bio Oktavije, čovjek ne baš ugledan, ali majka Atija bila je kći Cezarove sestre.»; *Ant.* 31.;

¹⁰ Vell. Pat. II, 59. Potpuno oprečno Plutarhu tvrdi Paterkul: »Gaj je Oktavije bio rođen, ako ne u patricijskoj, a ono u veoma uglednoj viteškoj obitelji, ozbiljan, besprijekoran, neporočan i bogat.»

¹¹ Plut., *Ant.* 31. «Oktavija je, naime, bila Cezarova (Oktavijanova, op. aut.) starija sestra premda ne od iste majke; jer nju je rodila Anharija a njega kasnije Atija. Cezar je izvanredno volio sestru koja je bila, kako se pripovijeda, čudo od žene. Ona je bila udovica jer joj je nedavno umro muž Gaj Marcel.»

¹² Plut., *Ant.* 10, 30.

U svakom slučaju, povijesno je točna ocjena da se radilo o velikom demagogu i populistu.

Posljednja velika povijesna ličnost na koju ćemo se osvrnuti u kratkom pregledu je Marko Tulije Ciceron u izvedbi Davida Bambara. Iako je Ciceron prikazan u skladu sa slikom kakvu je o njemu sačuvala povijest,¹³ kao intelektualac i uvjereni republikanac, ali i strašljivac koji se ustručava akcije¹⁴ i priklanja jačem, ne mogu se oteti dojmu da životna dob glumca nije najprimjerenija povijesnoj osobi koju tumači, na što se u seriji inače prilično pazilo, kao i na fizičku sličnost protagonista sa stvarnim povijesnim osobama. U vrijeme zbivanja koja serija prikazuje Ciceron je bio čovjek u dobi od šezdeset i tri godine, što se na interpretu ne vidi.

Uzgred, možda je ovo pravo mjesto da se ukaže i na jedan općenit nedostatak serije. Naime, od Cezarove smrti 44. pr. Kr. do Antonijeve smrti 30. pr. Kr. prošlo je četrnaest godina. To je razdoblje koje bi u stvarnosti na osobama moralo ostaviti traga. No, likovima serije, osim Oktavijana, vrijeme kao da na licu nije utisnulo ni jednu boru.

Diskutabilnaje u većoj ili manjoj mjeri i uloga i prikaz gotovo svih znamenitih osoba, poput Kleopatre, Agripe, Bruta i Kasija, ali, kako je već naznačeno, radi se o autorskoj slobodi i slobodnoj reinterpretaciji karaktera povijesnih likova. Tek uzgred da spomenemo kako je u seriji Brut prikazan kao pristao slobodan mladić, dok je on u stvari živio u skladnom braku s Katonovom kćeri Porcijom.¹⁵

Što se pak tiče nesuglasja između povijesnih zbivanja i njihove interpretacije u seriji Rim, pratit ću – radi preglednosti – radnju po epizodama. Već u prvoj sceni prve epizode druge sezone vidimo Cezarovo truplo kako leži na podu zgrade Senata. Građevina je kružnog tlorisa pa nema dvojbe da se radi o staroj senatskoj vijećnici. Takav zaključak potvrđuje i sljedeća scena u kojoj Antonije izlazi iz zgrade izravno na Forum. Ta vijećnica, dakle, može biti jedino stara *Curia Hostilia*. Iako o definitivnom mjestu atentata na Cezara još poneko možda i može

¹³ Opširnije Plut., *Cic.* 5, 23-26, 29,

¹⁴ Plut., *Cic.* 31, 32, 37, 38, 42, 43.

¹⁵ Plut., *Brut.* 13.

dvojiti,¹⁶ apsolutno je nemoguće da bi to ubojstvo bilo izvršeno u senatskoj kuriji. Dotična je građevina, naime izgorjela do temelja 52. pr. Kr. pri pogrebu Cezarova pristaše Publija Klodija koji je stradao u sukobu s Titom Anijem Milonom. O tom događaju piše Apijan¹⁷. Da Cezar nije ubijen u Kuriji na Forumu svjedoči Apijan i na drugome mjestu kad piše o zbivanjima neposredno prije Cezarove smrti: «Tada su u Pompejevu kazalištu održavane igre, i Senat se trebao sastati u jednoj kući u blizini kao što je bio običaj za vrijeme predstava. Brut i Kasije, kao pretori, već su rano u trijemu ispred kazališta u najvećem miru dijelili pravdu moliteljima.»¹⁸ Prečesto se zaboravlja ili zanemaruje činjenica da je Senat zasjedao na onome mjestu koje su odredili konzuli, a ne nužno i isključivo u senatskoj kuriji na Forumu. Senat je često zasjedao u hramu Kastora i Poluksa, a čuvena senatska sjednica na kojoj je tadašnji konzul Ciceron razotkrio Katilininu urotu održana je u hramu Jupitera Statora, koji se nalazio u neposrednoj blizini kasnije podignutog Titova slavoluka. Po Plutarhovu svjedočanstvu, tijekom razotkrivanja Katilinine urote, jedna od senatskih sjednica sazvana je u hramu Sloge, koji se nalazio u neposrednoj blizini Hostilijeve kurije na Forumu.¹⁹ Prema Apijanovim riječima, nakon Cezarove smrti «... Antonije proglasi odluku da se Senat sastane u hramu Božice Zemlje, koji bijaše sasvim blizu njegove kuće.»²⁰

Prema autorima serijala Marko Antonije jedva je izbjegao sličnu sudbinu, iako ni to ne odgovara povijesnim činjenicama.²¹ Radnja se, da se zadržimo samo

16 Suet., *Caes.* 88. «O vijećnici, u kojoj je ubijen, donesena je odluka da se zazida, a Ide ožujске da se nazovu «Ocoubojstvo» i da se nikada na taj dan ne održava senatska sjednica.»

17 App., *Civ.* II, 21.

18 App., *Civ.* II, 115.; Plut., *Brut.* 14, navodi da se senatska sjednica trebala održati u Pompejevu kazalištu, u jednom od trijemova oko kazališta koji je imao društvenu prostoriju s Pompejevim kipom. Prema Svetoniju, *Caes.* 80, sjednica senata bila je sazvana u Pompejevoj vijećnici.

19 Plut., *Cic.* 19. «U osvit dana, sazvavši (Ciceron, *op. aut.*) senat u hram Sloge, pročita glasno pisma i saslušala doušnike.»

20 App., *Civ.* II, 126.; Plut., *Brut.* 19.

21 Plut., *Ant.* 14. «Kad se to dogodilo prema dogovoru i Cezar pao u vijećnici, Antonije se sakrije odmah se preobukavši u roba. Ali kad razabere da ti ljudi ne napadaju nikoga, nego su opkoljeni na Kapitoliju, nagovori ih da siđu davši im svog sina kao taoca; i Kasija sam ugosti za večerom a Brut Lepida.» Slično navodi i Paterkul, II, 58, koji je izrazito nesklon Antoniju.

na glavnim političkim događajima, ostavivši po strani Vorena i Pulona, nastavlja tako da se zadihani Antonije pojavljuje u Atijinoj kući. Uz Atiju, već obaviještenu o zbivanjima, nalazi se i Oktavije, koji se već tada zove Oktavijanom. No, svi se literarni izvori slažu kako u trenucima Cezarova umorstva Oktavije uopće nije bio u Rimu, već se nalazio u Apoloniji, kamo ga je poslao Cezar pripremajući veliki vojni pohod na Dačane i dalje na Parte.²² Prema Svetoniju, u Apoloniji «... se neko vrijeme zadržao baveći se naukama. Čim je saznao, da je Cezar ubijen, a on imenovan baštinikom, dugo je oklijevao bi li najbliže legije molio za pomoć, ali tu namjeru napusti kao naglu i nezrelu.»²³ Apijan daje mnogo opširniju, iako ponešto drugačiju sliku,²⁴ od Svetonijeva vrlo kratka osvrt. Odjeljak je izrazito važan jer daje potpuno suprotnu sliku o uvjetima i čitanju Cezarove oporuke. Prema filmskoj verziji, Antonije, Oktavije, sestra mu Oktavija i majka Atija prvi dolaze u Cezarovu kuću. Namjeravajući pobjeći iz grada Antonije zaključuje da moraju sa sobom povesti i Cezarovu udovicu Kalpurniju. Međutim, kraj Cezarova odra Kalpurnija zahtijeva da se pročita Cezarova oporuka, što Antonije zbog žurbe vrlo nerado prihvaća. Tom je prilikom Oktavije saznao da je proglašen baštinikom Cezarova imena i imovine.

Prema Apijanu, Paterkulu i Svetoniju stvari su se odvijale potpuno drugačije. Apijan navodi kako su Oktavijeva majka Atija i njezin muž Filip pisali Oktaviju «... da je bolje i sigurnije u sadašnjim prilikama da se uzdrži kao privatna osoba i da požuri k njima u Rim dobro se čuvajući. Prepustivši se njima, ... Oktavijan se oprostí s vojnim tribunima i otplovi preko Jadranskoga mora, ne u Brundizij (iz opreza, jer još nije znao kakvo je raspoloženje tamošnjih legija, budući da je bio oprezan u svemu), već u drugi grad, po imenu Lupije, izvan puta nedaleko od Brundizija.»²⁵ Apijan dalje nastavlja: «Kad je dobio točne vijesti o ubojstvu i narodnoj žalosti i kad su mu stigli prijepisi oporuke i senatskih odluka njegovi ljudi... savjetovali su mu da odbije i nasljedstvo i usinovljenje. On, pak, ... krenu

22 App., *Civ.* III, 9; Plut., *Brut.* 22; *Ant.* 16; Suet., *Aug.* 8; Vell. Pat. II, 59, navodi da je Cezar pripremao pohod na Gete.

23 Suet., *Aug.* 8. Prema Paterkulu, II, 59, još u Apoloniji «Čim mu je dojavljeno o smrti ujaka su mu centurioni iz najbližih legija stali odmah obećavati svoju i pomoć svojih vojnika, a Salvidijen i Agripa govorili kako je ne valja prezreti, on se žurio stići u grad te u Brundiziju saznao svekolik slijed i razlog i ubojstva i oporuke.»

24 App., *Civ.* III, 9-11. Prema Apijanu, Oktavije je u Apoloniji proveo 6 mjeseci.

25 App., *Civ.* III, 10.

u Brundizij... Kad ga je tamošnja vojska presrela i primila kao Cezarova sina, on se ohrabri i prinese žrtvu, pa odmah uze Cezarovo ime. Kod Rimljana je, naime, običaj da usvojeni uzimaju ime onoga tko ih usvoji.»²⁶ Paterkul tvrdi kako «Majci Atiji i očuhu Filipu nije bilo drago što se preuzima ime Cezarove ljubomorne sudbine...»²⁷

Cezarova pak oporuka, kako tvrdi Svetonije, otvorena je i pročitana u kući Marka Antonija na zahtjev Cezarova tasta Lucija Pizona. «Tu je oporuku Cezar načinio 13. rujna prethodne godine na svome dobru kod Lavika i povjerio je vrhovnoj Vestalki. ... Na kraju oporuke još je posinio Gaja Oktavija primivši ga u svoju porodicu i davši mu svoje ime.»²⁸ I prema Apijanu Cezarova oporuka pročitana je i objavljena na Pizonov zahtjev.²⁹ Za razliku od njih, Plutarh izričito navodi kako je Antonije bio taj koji je «... tražio da se oporuka javno pročita i da se sprovod ne održi tajno niti bez počasti da se time ne razdražuje narod.»³⁰

Politički kompromis, sporazum između ljutih neprijatelja Antonija i Cezarovih ubojica, prema Apijanu nije postignut ni približno jednostavno ni brzo, kako je to prikazano u seriji. Ali ni Cezarov pogreb nije tako protekao. U sceni u kojoj gori lomača s Cezarovim tijelom u pozadini se jasno vidi zabat kružne građevine ispod kojeg se čita: *Senatvs popvlvsqve Romanvs*. Natpis sugerira da se radi o Kuriji Senata, o kojoj je već bilo riječi. Međutim, umjesto izgorjele Kurije Hostilije novu je kuriju počeo graditi Julije Cezar nakon povratka iz ratova, ali gradnju nije uspio privesti kraju. Kao i sve nedovršene Cezarove graditeljske projekte, dovršio ju je tek Oktavijan.³¹ Cezarova posmrtna lomača nije se dakle nalazila ispred senatske kurije nego kojih sedamdesetak metara dalje, tik uz Regiju, na mjestu na kojem je kasnije sagrađen hram Božanskog Julija.³²

U drugoj epizodi povijesno najsporniji detalj upravo je Kleopatrin dolazak u Rim. Ona prema prikazu u seriji stiže u Rim otprilike mjesec dana

26 App., *Civ.* III, 11.

27 Vell. Pat. II, 60.

28 Suet., *Caes.* 83.

29 App., *Civ.* II, 136, 143.

30 Plut., *Brut.* 20.

31 August, *Junačka djela Božanskog Augusta*, prev. M. Škiljan, Zagreb 1990., 19.

32 App., *Civ.* II, 148.; Suet., *Caes.* 84., navodi samo da je lomača zapaljena na Forumu ispred govornice, ali stara govornica nalazila se upravo u smjeru Regije, gledajući od Kurije.

nakon Cezarove smrti, što će reći negdje u travnju 44. pr. Krista, premda se, sukladno povijesnim izvorima, u Rimu nalazila već od 46. pr. Krista, a otišla je iz Rima ubrzo nakon Cezarova ubojstva. Prema seriji, kad Kleopatra stiže u Rim događa se i prvi susret nje i Antonija, a Antonije u njoj, sukladno vlastitom karakteru, gleda ponajprije lijepu ženu, a potom i priliku za sklapanje unosnog posla. Istini za volju, boraveći u Rimu Kleopatra je Antonija sigurno vidjela, ako i nije bilo službenog upoznavanja. Prema svjedočanstvima povijesnih izvora prvi diplomatski susret Antonija i Kleopatre odigrao se tek 41. pr. Kr. u Tarzu u Kilikiji.³³ Pravi razlog tog, povijesno možda i presudnog, sastanka s egipatskom kraljicom bila je Antonijeva loša financijska situacija i nedostatak novca za predstojeći pohod protiv Parta, a izgovor je bio razgovor kako bi je ukorio što nije sudjelovala u ratnim naporima protiv Cezarovih ubojica.³⁴ Apijan navodi kako se Antonije već prilikom tog prvog susreta «...zadivljen kako njenim izgledom tako i razboritošću, odmah mladalački u nju zaljubi, premda mu je već bila četrdeseta godina.»³⁵ Slično napominje i Plutarh u Antonijevu životopisu.³⁶ Susret se dakle zbio nakon Antonijeve pobjede nad Brutom i Kasijem kod Filipa. Osim toga, nakon Cezarove smrti Kleopatra se više nikad nije pojavila u Rimu. Diplomatski susret Antonija i Kleopatre prikazan u filmu zanimljiv je i s povijesno-urbanističkog gledišta. Scena pregovora između egipatske kraljice i rimskog konzula odvija se u uvjetima koji nikako nisu mogli odgovarati stvarnosti. Pregovara se u nazočnosti jednog roba u maloj i zagušljivoj prostoriji. Nakon završenih pregovora Kleopatra s pratnjom izlazi na, (o tome nema nikakve dvojbe jer se nasuprot nje opet vidi Kurija) Forum i kreće se nadsvođenim vanjskim brodom građevine koja, s obzirom na smještaj, može biti samo Julijeva bazilika. No, i tu je baziliku otpočeo graditi Cezar, ali za njegova života nije dovršena.³⁷ Sukladno tome, ni pregovori prikazani u toj epizodi nisu mogli biti održani u nekom sobičku te građevine. Povijesnoj stvarnosti ne odgovara ni tučnjava između Antonija i Oktavijana (ali

33 App., *Civ.* V, 8; Antonijev prvi susret s Kleopatrom odigrao se možda već i u vrijeme pohoda na Egipat bivšeg konzula i kasnijeg Cezarova vojskovođe Gabinija, kome se Antonije pridružio kao zapovjednik konjaništva, o čemu piše Plutarh, *Ant.* 3.

34 App., *Civ.* V, 8.

35 App., *Civ.* V, 8.

36 Plut., *Ant.* 25.

37 Aug., 20. «Dovršio sam Julijev forum i baziliku koja se nalazila između svetišta Kastora i svetišta Saturna, posao koji je započeo i gotovo priveo kraju moj otac;...».

tjedna tijekom jeseni 42. pr. Kr., a riješen je u dvije velike bitke. Bojište kod Filipa prvi su zauzeli Brut i Kasije i njihov je položaj bio mnogo bolji jer su zaposjeli dva brežuljka koji su dominirali ravnicom i na njima utvrdili tabore. Osim toga, republikanci su imali osiguranu opskrbu hranom, dok su Antonije i Oktavijan s time imali velikih problema. Oktavijan se, osim toga, morao zadržati u Dirahiju zbog bolesti, pa je na bojište prvi stigao Antonije s dijelom svojih snaga. Njegova se baza za opskrbu nalazila u 40 milja udaljenom Amfipolu. «Antonijevi vojnici hitno podigoše mnoga utvrđenja i sve učvrstiše jarcima, bedemima i opkopima. I neprijatelj utvrdi ono što mu je preostalo.»⁵⁷ «Tako su se obje strane utvrđivale i za to su se vrijeme međusobno ogledavali samo konjaništvom i lakim odjelima. A kad su dovršili sve što su namjeravali, stiže i Oktavijan; još je bio slab pa su ga u nosiljci nosili kroz vojsku. I njegove se legije odmah svrstaše za borbu. Brut i Kasije postaviše svoje ljude na višem mjestu, nasuprot njima, ali se nisu odatle micali. ... Ali oklijevanje je trajalo mnogo dana, jer se Brut i Kasije nisu htjeli sukobiti, već su čekali da neprijatelja iscrpi nestašica.»⁵⁸ Naposljetku je Antoniju uspjelo da izazove otvorenu bitku koja je u konačnici završila neriješenim rezultatom jer su obje strane uspjele osvojiti protivnički tabor – Antoniju je pošlo za rukom osvojiti Kasijev tabor, dok su Brutovi ljudi na lijevom krilu natjerali u bijeg Oktavijanove legionare i zauzeli njihov tabor.⁵⁹ Međutim, ovaj je okršaj, u kojem su Antonije i Oktavijan izgubili dvostruko više ljudi, imao katastrofalne posljedice za republikanske snage s obzirom da je Kasije, nakon što je izgubio tabor i ostao bez pregleda zbivanja na bojištu, počinio samoubojstvo misleći da je bitka izgubljena. Kuriozitet priče je što mu je tog dana bio rođendan, što, dakako, u seriji nisu propustili napomenuti. No, prema autorima serije teško ranjenog Kasija

57 App., *Civ.* IV, 107.

58 App., *Civ.* IV, 108.

59 Suet., *Aug.* 13. O Oktavijanovoj ulozi kod Filipa piše Svetonije vrlo sarkastično: «... u prvoj bitki izgubio je tabor i jedva pobjegao na Antonijevo krilo. U uspjehu te svoje pobjede nije se znao obuzdati: glavu je Brutovu poslao u Rim, da se baci do nogu Cezarova kipa; upravo protiv najodličnijih zarobljenika bjesnio je dobacujući pogrдне riječi.» S jedva nešto manje ironije o Oktavijanovu učešću u bici piše i Plutarh, *Brut.* 41, 42: 41. «... Cezara u zadnji čas dospješe iznijeti, kako sam priopćuje u svojim Sjećanjima, i vladalo je opće uvjerenje da je mrtav.»; *Brut.* 42. «...Jer Antonije se, kako kažu, uklonivši se u početku navali, povukao u močvaru a Cezara nigdje nije bilo vidjeti zato što je napustio tabor, ...». Paterkul, II, 70, opet brani Oktavijana («sam je naime Cezar nastavio obavljati dužnosti vojskovođe iako je zbog bolesti bio veoma slab, zamoljen i od liječnika Artorija, preplašena vizijom u snu, da ne ostaje u taboru»), a Antonija ni ne spominje kao pobjednika kad govori o Kasijevu porazu.

donose pred Bruta, na čijim rukama on naposljetku i umire. Uvidjevši poraz Brut skida oklop i sam kreće u susret neprijateljskoj vojsci koja nastupa preko bojišta te junački pogiba. U stvarnosti, Brut je bio daleko od poraza jer su upravo u trenucima prve bitke kod Filipa, na Jonskom moru republikanske snage izvojevale blistavu pomorsku pobjedu nad brodovljem koje je u pomoć Oktavijanu prevozilo dvije legije pod zapovjedništvom Domicija Kalvina.⁶⁰ Antonije i Oktavijan bili su daleko od pobjede jer nisu bitkom riješili svoj ključni problem – nedostatak hrane. Prema Apijan: «Oktavijanove ljude je gonila nužda: glad je već bila očigledna i rasla je svakim danom i zadavala im strah. Čak ni iz same Tesalije nije im stizalo dovoljno dovoza, niti su se mogli nadati išemu s mora kojim su potpuno gospodarili neprijateljevi brodovi. Kad je uz to i do jedne i do druge vojske stigla vijest o nedavnom porazu Antonijeva i Oktavijanova brodovlja u Jonskom moru, te vojnike obuze još veći strah, a plašili su se i zime koja se približavala, jer su se nalazili u močvarnoj ravnici. Imajući to u vidu, Antonije i Oktavijan poslaše u Ahaju jednu legiju da prikupi sve što nađe i hitno im pošalje.»⁶¹ Brut se opet mudro odlučio na taktiku izbjegavanja otvorenog sraza,⁶² ali su ga vlastiti vojnici prisilili da prihvati bitku. Krvava bitka otpočela je rano poslijepodne, a poraz republikanskih snaga nastupio je kad su Oktavijanovi legionari uspjeli potisnuti, a zatim i probiti njihov bojni red, nakon čega je otpočeo opći bijeg republikanaca. Brut se sklonio na jedan brežuljak s nepotpune četiri legije. «Tada je i Antonije prenoćio pod oružjem, nasuprot Brutu, na straži, napravivši bedem od skupljenih leševa i plijena. Oktavijan se, pak, u ponoć povukao u šator, izmučen bolešću, predavši Narbanu tabor na čuvanje.»⁶³ Nakon što su ga napustili preostali vojnici Brut «... pozva svog prijatelja Stratona iz Epira i naredi mu da ga ubije. Pošto mu je ovaj savjetovao da još razmisli, on pozva jednog od robova. A Straton mu reče: «Neće ti, Brute, prijatelj više nedostajati nego rob za posljednje naloge, ako je već odlučeno» Rekavši to, on zabode mač Brutu u slabinu, a da se Brut nije ni okrenuo niti je odvratio pogled.»⁶⁴ Plutarh ponešto drugačije opisuje Brutovu

60 App., *Civ.* IV, 115, 116.

61 App., *Civ.* IV, 122.

62 Plut., *Brut.* 47. Prema Plutarhu, Brut nije saznao za tu pobjedu dvadeset dana, ali je u tu Plutarhovu vijest teško povjerovati.

63 App., *Civ.* IV, 131.

64 App., *Civ.* IV, 132.

smrt, ali se i on slaže da je Brut počinio samoubojstvo tek drugog dana nakon bitke. To isto navodi i Paterkul.⁶⁵

Iako su nakon pobjede kod Filipa Oktavijan i Antonije krenuli različitim pravcima, Antonije na Istok, a Oktavijan u Italiju i Rim, gdje su ostavili Lepida da čuva i osigurava vlast tujumvira, prema prikazu u seriji njih su obojica u Rimu. Sedma se epizoda, naime, bavi raspravom trijumvira o podjeli države. Raspravu je inicirao Oktavijan⁶⁶. Nakon Antonijeva pokušaja da zadrži novce utjerane od Heroda, rimskog eksponenta za prijestolje u Judeji, eto novog političkog braka, ovoga puta između Oktavijanove polusestre Oktavije i Marka Antonija, za kojim pati Atija. Taj je politički brak povijesna činjenica, ali je sklopljen mnogo kasnije,⁶⁷ kao što je još kasnije sklopljen brak Augustove kćeri Julije s Agripom.

Osma je epizoda zanimljiva jer u njoj Oktavijan upoznaje svoju buduću ženu Liviju. Prema autorima serije, Oktavijanu je to prvi brak, a Livija je već udata, što drastično odudara od povijesne istine. Uostalom, odakle bi onda potjecala Oktavijanova kći Julija? Po Svetonijevim riječima, Oktavijan je u mladosti bio zaručen kćerkom Publija Servilija Izaurika, ali se nakon prvog razdora s Antonijem na zahtjev obiju vojski 42. pr. Kr. oženio Antonijevom pokćerkom Klaudijom. «Zavadivši se međutim s punicom Fulvijom, otpusti je kao netaknutu djevicu. Skoro iza toga oženio se Skribonijom ... I od nje se rastao, jer mu je, kako sam piše, dodijao njezin razvratan život; ...».⁶⁸ U seriji se Oktavijanov susret s Livijom Druzilom odvija na nekom prijemu, ali je najbitnije to što je Livija vitka

65 Vell. Pat., II, 70.

66 Trijumviri su državu dijelili tri puta. Prvi puta prilikom sklapanja sporazuma na otočiću rijeke Lavinije kraj Bononije. Tom prilikom Antonije je dobio cijelu Galiju, osim dijela uz Pireneje, koji se nazivao Stara Galija. Nju je zajedno s Hispanijom dobio Lepid, dok je Oktavijan dobio Afriku, Sardiniju i Siciliju s pripadajućim otocima. U toj je pogodbi on najgore prošao jer je Sicilija bila pod vlašću Seksta Pompeja. Druga je podjela države provedena nakon poraza republikanskih snaga kod Filipa.

67 Taj je događaj povezan s novim ratom u Italiji koji su protiv Oktavijana povelili Antonijev brat Lucije i Antonijeva žena Fulvija, dok je Antonije na Istoku bez velikih uspjeha ratovao protiv Parta. Na Fulvijin poziv Antonije s dvjesto ratnih brodova kreće put Italije. O tome opširno govori Plutarh u Antonijevu životopisu, 30. Na putu k Antoniju Fulvija je umrla, pa je to pružilo priliku za novo izmirenje. Antonije je uzeo za ženu Oktaviju, a država je ponovno podijeljena: Lepid je dobio Afriku, Oktavijan Zapad, a Antonije Istok. *Usp.* Vell. Pat., II, 74.

68 Suet., *Aug.* 62.

mlada djevojka. No, taj je susret protekao sasvim drugačije 38. pr. Kr., četiri godine nakon Filipa, i bio je, u stvari, planiran i organiziran, a Livija je bila u visokom stupnju trudnoće. Oktavijana to nije spriječilo da natjera njezina supruga Tiberija Nerona da je otpusti kako bi se on mogao vjenčati s njom. Dodatni su začini pojava novog spletkara, a to je Oktavijanov prijatelj Gaj Mecenat. Upravo je on u seriji zaslužan što je Oktavijan saznao da majka mu Atija i dalje spava s Antonijem, iako je ovaj sklopio brak s Oktavijanovom sestrom, koja pak održava burnu seksualnu vezu s njegovim prijateljem i pouzdanikom Agripom. Posljedica toga je da Oktavijan prisiljava Antonija da napusti Rim i ode na Istok.⁶⁹

Ostatak priče teče više-manje identično naprijed izloženom modelu. Antonijev život u Egiptu na Kleopatrinu dvoru prikazan je naravno u holivudskoj maniri, bitka kod Akcija tek kao bojno poprište spaljenih i razlomljenih lađa s Antonijem u prvom planu. U seriji je štoviše Antonije prvi počinio samoubojstvo uvjeren da je Kleopatra već mrtva, dok ga je ona pokušala izigrati, kako bi se nagodila s Oktavijanom. Poslije se predomislila pa se i ona dala ubiti, i tako dalje, i tome slično. Ne propustimo za kraj spomenuti ni sudbinu nesretnog Cezariona, Cezarova sina iz veze s Kleopatrom, kojega je Oktavijan dao umoriti iz razumljivih razloga, a koji u posljednjoj epizodi serije s Vrenom i Pulonom, čiji je u stvari sin, dolazi u Rim i otpočinje novi život. Ali, naglasimo još jednom, sve je to autorska sloboda, a serija je doista odlično osmišljena, kvalitetno napravljena i scenografski i glumački vrlo uvjerljiva. No, za kraj, dopustimo si jedno hipotetsko pitanje: «Bi li ova napeta i uzbudljiva serija možda bila i još napetija da su scenaristi i redatelji vjernije slijedili i povijesna zbivanja i karakterne osobine likova?»

69 U stvarnosti je Antonijev odlazak na istok uslijedio odmah nakon pobjede kod Filipa. O tome u Antonijevu životopisu, 23, 24, opširno piše Plutarh: «Cezar se potom dade odnijeti u Rim jer se činilo da zbog svoje bolesti neće dugo živjeti a Antonije je s velikom vojskom prešao u Heladu da bi mogao na istoku po svim pokrajinama utjerivati novac; jer kako su obećali svakom vojniku pet tisuća drahmi, potrebno im je bilo energičnije prikupljanje novaca i skupljanje poreza.»; Suet., *Aug.* 13. «Poslije pobjede podijelili su poslove tako da je Antonije dobio upravu Istoka, a August je imao odvesti veterane u Italiju i ondje ih naseliti po municipalnim zemljištima.»

Bibliografija

- Apijan, *Rimski građanski ratovi*, prev. B. Stevanović, Beograd 1967.
- August, *Junačka djela Božanskog Augusta*, prev. M. Škiljan, Zagreb 1990.
- August, *Djela Božanskog Augusta*, Priredio i preveo R. Matijašić, Zagreb 2007.
- Flor Lucije Anej, *Dvije knjige izvadaka iz Tita Livija o svim ratovima u sedam stotina godina*, Priredio i preveo J. Miklič, Zagreb 2005.
- Plutarh, *Usporedni životopisi*, prijevod i bilješke Z. Dukat, Zagreb 1988, ² 2009.
- Svetonije Trankvil Gaj, *Dvanaest rimskih careva*, prev. S Hosu, Zagreb 1956, ² 1978.
- Tacit, *Razgovor o govornicima*. U: Tacit, *Manja djela. Historije*. preveo J. Miklič, Zagreb 2007.
- Velej Paterkul Gaj, *Rimska povijest*, Priredio i preveo J. Miklič, Zagreb 2006.